

Koronavirüs Pandemisinde Annelerin Ebeveynlik Stresleri, Aile Dayanıklılıkları ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkiler

Berfin Sude İLDENİZ*
Gülçin KARADENİZ**

Öz

Araştırma kapsamında COVID-19 pandemisi sürecinde annelerin ebeveynlik stresleri, aile dayanıklılıkları ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini normal gelişim gösteren 3-6 yaş arası çocuğu olan yaş aralığı 22-48 (Ort= 35,36) arasında değişen 303 anne oluşturmaktadır. Bu amaçla Demografik Bilgi Formu, Aile Yılmazlık Ölçeği, Ebeveynlik Stres Ölçeği, Ebeveyn Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri saptamak amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı; ebeveynlik stresi ve aile dayanıklılığı değişkenlerinin, annenin demokratik ebeveyn tutumunu yordayıcı gücünü araştırmak amacıyla hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, annelerin ebeveynlik stresleri ile aile dayanıklılıkları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Annelerin algıladıkları aile dayanıklılıkları ile demokratik ebeveynlik tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Annelerin ebeveynlik stresleri ile demokratik ebeveynlik tutumları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Ebeveynlik stresi ve aile dayanıklılığı değişkenleri, demokratik ebeveynlik tutumu üzerinde yordayıcı olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda annelerin ebeveynlik streslerinin, demokratik tutumları üzerindeki olumsuz etkisinin aile dayanıklılığı ile kısmen azaldığı saptanmıştır. Araştırmanın bulguları ilgili literatür ile değerlendirilmiş, sınırlılıklar, güçlü yönler ve gelecek araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs Pandemisi, Ebeveynlik Stresi, Aile Dayanıklılığı, Çocuk Yetiştirme Tutumları

The Relationship Between Mother's Parenting Stress, Family Resilience and Child Rearing Practices During Coronavirus Pandemic

Abstract

This study aimed to investigate the relationship between parenting stress, family resilience and child rearing practices of mothers during the COVID-19 pandemic. The study sample consisted of 303 mothers who were parents of normally developing children aged from 3 to 6 years. Demographic Information Form, The List of Determining Risk Factors, Parenting Stress Scale, Family Resilience Scale and Parents Attitude Scale were used to collect data. Pearson Correlational Analysis and one way ANOVA were conducted with the Statistical Package of Social Sciences (SPSS). Then a series of hierarchical regression analyses were performed to investigate the predictive power of parenting stress and family resilience on authoritative parenting style. It was concluded that there was a significant negative relationship between mother's parenting stress and family resilience levels. Also, a significant positive relationship between mother's family resilience levels and authoritative parenting has been obtained. In addition, as a result of the analysis a negative significant relationship between mother's parenting stress and authoritative parenting has been found. Moreover, parenting stress and family resilience were found as significant predictors of authoritative parenting style. It can be concluded that the negative effect of parenting stress on authoritative parenting, partially decreased with the effect of family resilience. The findings of the research were discussed in the light of the literature, limitations, strengths of the research and suggestions for future studies were presented.

Keywords: Coronavirus Pandemic, Parenting Stress, Family Resilience, Child Rearing Attitudes

Geliş/Received: 08. 01. 2022

Kabul/Accepted: 09. 05. 2022

* **Etik Kurul İzni:** Bu çalışma için, Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 16.04.2021 tarih ve 2021/11-05 sayılı karar ile etik kurul izni alınmıştır.

* Psikolog, Maltepe Üniversitesi, Klinik Psikoloji ABD Öğrencisi, berfinildeniz@gmail.com. ORCID No: 0000-0002-4192-4432.

** Dr. Öğr. Üyesi, Maltepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, gulcinkaradeniz@maltepe.edu.tr. ORCID No: 0000-0002-3315-8635. (Makale Türü: Araştırma makalesi)

Giriş

COVID-19 salgını, 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmasının ardından tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Tüm insanlığın sağlığını tehdit eden bu küresel salgın aynı zamanda sosyal, ekonomik ve toplumsal faaliyetleri de sekteye uğratmıştır. Yapılan araştırmalar bu sürecin bireylerde depresyon, anksiyete, stres (Brooks ve ark. 2020); çocuklarda depresyon (Fegert ve ark. 2020); dışsallaştırma davranışları (Loades ve ark. 2020) gibi psikolojik problemleri ortaya çıkardığını saptamıştır. Bireylerin iyi-oluşları üzerindeki tehdit göz önüne alındığında, bu süreçte adaptasyon ve uyum becerilerinin varlığının büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Pandemi sürecinin özellikle ebeveynlik rolünü yerine getirmek için zorlayıcı olabileceği düşünülmekte; artan yasaklar, okulların kapanması, evden çalışmaya geçilmesi ve izolasyon sürecinin hem ebeveynleri hem de çocukları olumsuz etkilemiş olduğu bilinmektedir (Spinelli ve ark., 2020; Zabcı ve Karadeniz, 2021).

COVID-19 salgını, beraberinde getirdiği köklü değişiklikler de göz önüne alındığında, ailelerin iyi-oluşunu, birlik ve bütünlüğünü tehdit eden bir kriz olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, ailelerin bu krizin üstesinden başarılı bir şekilde gelmelerinin bir belirleyicisi olarak aile dayanıklılığı kavramı karşımıza çıkmaktadır. Aile dayanıklılığı kavramı, bir ailenin zor bir duruma olumlu bir şekilde karşılık verebilme kapasitesi, bu durumun üstesinden daha güçlenmiş ve emin bir şekilde gelebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Simon ve ark. 2005). Patterson (2002); aile dayanıklılığını ailelerin zorluklara ve risklere rağmen sağlıklı bir şekilde işleyişlerini sürdürme gücü olarak tanımlamıştır. Walsh (2002), inanç sistemleri, organizasyonel süreçler ve iletişim süreçleri olmak üzere ailelerin gelişimini ve dayanıklılığını destekleyen üç kavramdan bahsetmektedir. İnanç sistemleri, aile bireylerinin olumlu ve pozitif bir bakış açısını korumasını, olaylardan anlam çıkarmasını ve manevi değerleri içermektedir. Sosyal ve ekonomik destek kaynakları, esneklik ve karşılıklı destek ise organizasyonel süreçleri yansıtmaktadır. İletişim süreçlerini ise aile bireylerinin açık ve net bir şekilde iletişim kurması, duygularını ifade etmesi ve problemleri beraber çözmesi olarak belirtmektedir. Aile dayanıklılığının yüksek olmasının, aile bireyleri arasındaki ilişkileri iyileştirdiği, birlikteliği ve uyumu sağladığı, olumlu ebeveynlik davranışlarını arttırdığı ve sağlıklı ilgili problemleri azalttığı bilinmektedir (Oh ve Chang, 2014). Aile, birey için bir risk faktörü olabilirken, koruyucu faktör de olabilmektedir (Hawley ve Dehaan, 1996). Bu doğrultuda, travmatik kayıplar, yoksulluk, boşanma, ebeveynin ruhsal hastalığa/sağlık problemlerine sahip olması, ailede suç faaliyetleri, fiziksel/duygusal/cinsel istismar risk faktörlerine örnek olarak verilebilmektedir. Ebeveyn çocuk arasında uyum olması, problemlerle aktif bir şekilde baş edilmesi, çatışmaların azlığı, olumlu ebeveynlik davranışları ve ritüellerin devamı ise ailenin koruyucu rolüne örnektir (Hawley ve Dehaan, 1996). Pandemi süreciyle belirsizlik ortamı, aile/arkadaşlardan uzak kalma, ekonomik sıkıntılar, bozulan rutinler, verilen kayıplar gibi hem bireylerin hem de ailelerin dayanıklılığını tehdit eden risk faktörleri ortaya çıkmıştır

(Walsh, 2020). Aile uyum ve bağlılığının, sosyal izolasyon süreciyle beraber gelen stres faktörlerine karşı hem çocuklar hem de yetişkinler için koruyucu rol oynayabileceği düşünülmektedir (Behar-Zusman ve ark. 2020). Sosyal izolasyon süreci boyunca evde rutinlerin korunmasını ise çocukların ruh sağlığına olumlu bir etkisi bulunmaktadır (Glynn ve ark. 2021). Aile dayanıklılığının bakımveren ve çocuk ruh sağlığını olumlu etkilediği ve çocuk davranış problemleriyle negatif yönde ilişkili olduğu göz önüne alındığında (Gomez, 2021), ailenin iyileştirme ve geliştirme gücünün özellikle COVID-19 sürecindeki öneminden bahsedilebilmektedir.

Bir sistem olarak aile, ebeveynlik davranışlarını şekillendiren ve sonuç olarak çocuk davranışlarını etkileyen bir ortam yaratmaktadır (National Academies of Sciences, 2016). Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki, aile söz konusu olduğunda temel noktalardan biri olarak değerlendirilmektedir. Anne ve babaların çocuklarıyla nasıl iletişim kurduğu ise, çocuk yetiştirme tutumlarını göstermektedir. Ebeveynlerin davranışları, duyarlılık ve kontrol olmak üzere en az iki boyutta incelenmektedir. Baumrind (2005), ebeveynin duyarlılığını çocuğuna karşı sıcak, özerklik destekleyici ve sağduyulu iletişim kurması olarak tanımlamıştır. Çocuğun sağlıklı gelişiminde ebeveynlerinin tutarlı, sıcak ve duyarlı davranışları rol oynamaktadır. Tutarlı olmayan, olumsuz ebeveynlik davranışları ise çocuklarda çeşitli problemlere yol açabilmektedir (Stormshak ve ark. 2000). Kontrol boyutu; psikolojik ve davranışsal kontrol olarak ikiye ayrılmaktadır (Barber, 1996). Ebeveynin çocuğun davranışlarını; talep, kural, ödül ve ceza vasıtasıyla kontrol etme, yönetme ve düzenleme davranışları kontrol boyutunun özellikleridir (Barber ve ark. 2005). Psikolojik kontrol, ebeveynin çocuğun düşünce, duygu ve hislerini kontrol etme çabasını içermektedir (Barber, 1996). Birçok ebeveyn, koronavirüs pandemisi süresince evden çalışırken aynı zamanda çocuklarının bakımlarıyla ilgilenmek zorunda kalmıştır (Chung ve ark. 2020). Çocuklarla beraber geçirilen sürenin oldukça artması ebeveynlerin üzerindeki yükü de arttırmıştır (Spinelli ve ark. 2020). Lee ve Ward (2020), Mart 2020 tarihinde yaptıkları çalışmalarında ebeveynlerin, bu dönemde normale nazaran çocuklarına daha fazla bağırdıklarını, daha sıkı disiplin etme ve cezalandırma davranışlarında bulduklarını bildirmişlerdir.

COVID-19 pandemi sürecinde ebeveynlerin, deneyimledikleri ebeveynlik stres düzeyleri de artmıştır (Calvano ve ark. 2020; Johnson ve ark. 2021). Ebeveynlerin işlerini kaybetme olasılıklarının artmasının ve programlarının değişmesinin stres düzeylerini etkileyen bir faktör olduğu bilinmektedir (Rosenthal ve Thompson, 2020). Koronavirüs pandemisiyle ortaya çıkan risk faktörleri, ebeveynlerin sorumluluklarını ve rollerini arttırmakta ve annelerde, ebeveynlik taleplerini yerine getirememe algısı oluşturabilmektedir. Bu süreçte hem çocukların hem de ebeveynlerin ruhsal sağlıklarının ve iyi oluşlarının olumsuz etkilenmesinin (Loades ve ark. 2021; Zabcı ve Karadeniz, 2021), annelerin daha fazla ebeveynlik stresi deneyimlemesine yol açabileceği düşünülmektedir. Ebeveynlerin, deneyimledikleri ebeveynlik stresinin olumsuz ebeveynlik davranışlarına ve sonuç olarak da çocuk davranış problemlerine yol

açabilmektedir (Chung ve ark. 2020; Crnic ve ark. 2005). Pandemi süresince yüksek düzeyde ebeveynlik stresi bildiren ebeveynlerin çocuklarına karşı daha ihmal edici ve zorlayıcı disiplin davranışlarında bulunabildiklerini (Connell ve Strambler, 2020); sert ve kaba ebeveynlik yapabildiklerini (Chung ve ark. 2020); ihmal etme olasılıklarının arttığını (Griffith, 2020; Hiraoka ve Tomoda, 2020) gösteren çalışmalara rastlanılmıştır. Lee ve Ward (2020), 12 yaş ve altı çocuğu olan ebeveynler üzerine yaptıkları çalışmalarında finansal endişelerin ve sosyal izolasyonun ebeveynlik davranışlarına etki edebileceğini ifade etmişlerdir. Rosenthal ve Thompson, (2020), sosyal izolasyon sürecinin, çocuk istismarı ihtimalini arttırdığını vurgulamışlardır.

Alan-yazın incelendiğinde ebeveynlik stresi ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkilerin yönlerini ortaya koyan birçok çalışmaya rastlanmaktadır (Örn: Crnic ve Low, 2002; Deater-Deckard, 1998). Ancak aile, dayanıklılığı ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkileri inceleyen kısıtlı araştırma mevcuttur (Costigan ve ark. 1997; Silva ve ark. 2021). Bir sistem olarak ailenin, krizlerin üstesinden gelmesi ve uyum sağlaması, onu oluşturan bireylerin uyum sağlama ve baş etme becerisiyle ilişkilidir (Patterson, 2002). Bu bağlamda, ailelerin ve onu oluşturan bireylerin zorluklara rağmen gelişim gösterebilmelerini ve olumlu ilişkileri koruyabilmelerini sağlayan faktörlerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda farklı kültürlerden ve farklı gruplardan anneler üzerine oldukça fazla araştırma yapılsa da koronavirüs pandemisinin ortaya çıkardığı stresörlere rağmen, annelerin olumlu ebeveyn davranışlarında bulunmalarına etki eden faktörleri inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Pandemi sürecinin getirdiği değişimler ve zorluklar göz önüne alındığında, annelerin ebeveynlik streslerinin çocuk yetiştirme tutumlarıyla ilişkili olacağı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde aile dayanıklılığı ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte dayanıklı ailelerde bireylerin birbiriyle uyum içinde olmasının ve olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisinin önemi vurgulanmıştır (Benzies ve Mychusiak, 2009). Demokratik tutum benimseyen ebeveynler, çocuklarının kurallara uymalarını beklerken aynı zamanda sıcak, ilgili ve duyarlıdırlar (Baumrind, 1971). Demokratik tutumun, çocuklarda yüksek akademik başarı, özgüven ve sosyal yeterlilik ile pozitif yönlü ilişkili olduğu (Baumrind, 1991; Dornbusch ve ark. 1987; Lamborn ve ark. 1991) göz önüne alınarak mevcut çalışmada demokratik tutumun diğer değişkenler ile ilişkisine odaklanılmıştır. Bu kapsamda, araştırmanın problemleri şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Koronavirüs pandemisi sürecinde annelerin ebeveynlik stresleri ile demokratik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

2. Koronavirüs pandemisi sürecinde annelerin ebeveynlik stresleri ile aile dayanıklılıkları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Koronavirüs pandemisi sürecinde annelerin aile dayanıklılıkları ile demokratik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?
4. Koronavirüs pandemisi sürecinde annelerin ebeveynlik stresleri ile aile dayanıklılık algıları, demokratik ebeveyn tutumlarını yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırmaya Maltepe Üniversitesi Etik Kurul izinleri (16.04.2021 tarih ve 2021/11-05 sayılı karar) alınarak başlanmıştır. Çalışma grubuna kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Örneklemi, 3-6 yaş arası çocuğu olan yaş aralığı 22 – 48 (Ort=35.36) aralığında değişen anneler oluşturmaktadır (n=303). Araştırmaya aile yaşam döngüsünde, küçük çocuklu aile evresinde olan anneler katılmıştır. Katılımcılar, kendilerine kartopu yöntemiyle iletilen çevrimiçi anketleri cevaplandırmışlardır. Veri toplama sürecinde çevrimiçi anket yönteminden destek alınmış, online anketin dağıtılmasında sosyal medya araçlarından yararlanılmıştır (Örn: Whatsapp).

Araştırmaya katılan bireylere yönelik demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

		(n = 303)	100
Değişkenler		N	%
Medeni Durum	Evli	278	91,7
	Bekar	25	8,3
Öğrenim durumu	İlkokul mezunu	8	2,6
	Ortaokul mezunu	8	2,6
	Lise mezunu	69	22,8
	Meslek Yüksekokul mezunu	29	9,6
	Lisans mezunu	140	46,2
	Yüksek lisans mezunu	44	14,5
	Doktora mezunu	5	1,7
Meslek	Ev Hanımı	127	41,9
	Mavi yaka SGK’lı	34	11,2
	Beyaz yaka yönetici	33	10,9
	Beyaz yaka çalışan	93	30,7
	SGK’sız çalışan	7	2,3
	Part Time	9	3,0
Evinize giren aylık kazanç	Gelir Belirtilmemiş	4	1,3
	Asgari Ücret	38	12,5
	3000-4999 TL	58	19,1
	5000- 9999 TL	92	30,4
	10000 TL ve üzeri	111	36,6
Ekonomik durum değerlendirilmesi	Çok iyi	12	4,0
	İyi	106	35,0
	Orta	159	52,5

	Kötü	26	8,6
Evde yaşayan kişi sayısı	2	12	4,3
	3	146	48,2
	4	111	36,6
	5 ve üzeri	33	10,9
	Çocuğun Cinsiyeti	Kız	143
	Erkek	160	52,8
Çocuğun Yaşı	3 yaş	90	29,7
	4 yaş	44	14,5
	5 yaş	79	26,1
	6 yaş	90	29,7
Anne yaş ort: 35,36	Yaş ranjı: 22-48		
Çocuk yaş ort: 4,55	Yaş ranjı: 3-6		

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu, literatürün taranmasının ardından, araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanmış ve uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Formda katılımcı ve çocuğu hakkında bilgi toplayan on sekiz soru bulunmaktadır. Bunlar; yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, ekonomik durum, sosyoekonomik düzey, çocuğun yaşı ve cinsiyetidir.

Ebeveynlik Stres Ölçeği

Annelerin, ebeveynlik stres düzeylerini ölçmek amacıyla Aydoğan ve Özbay (2017) tarafından geliştirilen Ebeveynlik Stres Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 18’li likert maddelerden oluşmaktadır. Ebeveyn, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocuğun özelliklerini ölçen tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 72’dir ve yüksek puanlar ebeveyn stres düzeyini göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .96 saptanmıştır. Bu araştırmanın örnekleme için ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .84 olarak saptanmıştır.

Aile Yılmazlık Ölçeği

Annelerin aile dayanıklılık algılarını ölçmek amacıyla Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından geliştirilen Aile Yılmazlık Ölçeği kullanılmıştır. Aile Yılmazlık Ölçeği, mücadelelilik-meydan okuma, kontrol, yaşama bağlılık ve öz-yetkinlik olmak üzere 4 boyut ve 37 maddeden oluşmaktadır. Yüksek puan almak anne ve babalarda yılmazlığın yüksek olduğunu ifade etmektedir. Mücadelelilik-meydan okuma, öz-yetkinlik-yaşama bağlılık ve kontrol alt boyutları için annelerden alınan veriler üzerinde analiz yapıldığında Cronbach alfa katsayıları sırasıyla .90, .70, .87, .43 olarak; babalardan alınan veriler üzerinde analiz yapıldığında Cronbach alfa katsayıları sırasıyla .92, .88, .86, .52 olarak saptanmıştır. Bu araştırmanın örnekleme için ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .95 saptanmıştır. Mücadelelilik-meydan okuma,

yaşama bağlılık, kontrol ve öz-yetkinlik alt ölçeklerinin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları sırasıyla .94, .87, .51, .80 olarak saptanmıştır.

Ebeveyn Tutum Ölçeği

Son olarak annelerin, çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmek amacıyla aile Gül ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen Ebeveyn Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 46 maddeden oluşmakta ve demokratik, otoriter, izin verici ve aşırı koruyucu olmak üzere 4 boyutludur. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir puan elde edilmekte ve yüksek puan almak o boyutun temsil ettiği davranış şeklini benimsemek anlamına gelmektedir (Karabulut Demir ve Şendil, 2008). Demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici tutum için Cronbach alfa katsayıları sırasıyla .88, .84, .61 ve .81 olarak saptanmıştır. Bu araştırmanın örneklemini için ölçeğin demokratik, otoriter, aşırı koruyucu, izin verici alt boyutlarının Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları .88, .84, .76, .81. olarak saptanmıştır.

Veri Analizi

Araştırmaya ait verilerin analizinde SPSS 21.0 paket programı kullanılmıştır. Değişkenlere ait betimsel istatistikler yapılmıştır. Araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Bu nedenle parametrik analizler ile devam edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı (r) analizi kullanılmıştır. Ebeveynlik stresi ve aile dayanıklılığının çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki yordayıcı gücünü incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

İlk olarak araştırmanın değişkenlerine ait tanımlayıcı analiz bulguları hazırlanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Kullanılan Ölçeklere Ait Tanımlayıcı Analiz Bilgileri

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation.
ESÖ ¹	303	0,00	42,00	7,4092	6,98230
AYÖ ²	303	36,00	185,00	138,5083	24,43912
AYÖM ³	303	17,00	85,00	59,6733	13,70994
AYÖK ⁴	303	3,00	15,00	10,3300	2,52340
AYÖY ⁵	303	8,00	40,00	30,5149	6,38958
AYÖÖ ⁶	303	8,00	45,00	37,9901	5,25035
ETÖD ⁷	303	17,00	85,00	75,6535	7,34320

¹ ESÖ: Ebeveynlik Stres Ölçeği

² AYÖ: Aile Yılmazlık Ölçeği

³ AYÖM: Aile Yılmazlık Ölçeği Mücadelecilik-Meydan Okuma Alt Boyutu

⁴ AYÖK: Aile Yılmazlık Ölçeği Kontrol Alt Boyutu

⁵ AYÖY: Aile Yılmazlık Ölçeği Yaşama Bağlılık Alt Boyutu

⁶ AYÖÖ: Aile Yılmazlık Ölçeği Özyetkinlik Alt Boyutu

⁷ ETÖD: Ebeveyn Tutum Ölçeği Demokratik Tutum Alt Boyutu

ETÖÖ ⁸	303	11,00	53,00	20,8548	6,06685
ETÖİ ⁹	303	10,00	41,00	21,2805	4,61324
ETÖA ¹⁰	303	9,00	45,00	30,7261	6,47467

Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Araştırmada yer alan değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini ölçmek amacıyla pearson korelasyon testi uygulanmıştır. Analizin sonuçları Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3: Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. ESÖ	1									
2. AYÖ	-,151**	1								
3. AYÖM	-,117**	,948**	1							
4. AYÖK	-,112	,617**	,490**	1						
5. AYÖY	-,168**	,863**	,725**	,473**	1					
6. AYÖÖ	-,138*	,832**	,686**	,537**	,678**	1				
7. ETÖD	-,339**	,302**	,239**	,179**	,277**	,361**	1			
8. ETÖO	,455**	-,210**	-,174**	-,155**	-,208**	-,194**	-,317**	1		
9. ETÖİ	,126**	-,113*	-,070	-,083	-,102	-,180**	-,024	,306**	1	
10. ETÖA	,020	-,019	-,012	,100	-,106	,128*	,146*	,230**	,243*	1

*p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Öncelikle ebeveynlik stres ölçeği ile diğer değişkenler incelendiğinde bu ölçeğin, aile yılmazlık ölçeği (r= -,151, p< .01), aile yılmazlık ölçeği mücadelelilik-meydan okuma alt boyutu (r= -,117, p< .01), yaşama bağlılık alt boyutu (r= -,168, p< .01) ve öz-yetkinlik alt boyutu (r= -,138, p< .05) ile negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Ebeveynlik stres ölçeği ile, aile yılmazlık ölçeğinin kontrol alt boyutu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (p>.05).

⁸ ETÖO: Ebeveyn Tutum Ölçeği Otoriter Tutum Alt Boyutu

⁹ ETÖİ: Ebeveyn Tutum Ölçeği İzin Verici Tutum Alt Boyutu

¹⁰ETÖA: Ebeveyn Tutum Ölçeği Aşırı Koruyucu Alt Boyutu

Ebeveynlik stres ölçeğinin, ebeveyn tutum ölçeği demokratik alt boyutu ($r=-,339$, $p<.01$) ile negatif ilişkili, ebeveyn tutum ölçeği otoriter alt boyutu ($r=,455$, $p<.01$) ile pozitif ilişkili ve ebeveyn tutum ölçeği izin verici alt boyutu ($r=,126$, $p<.01$) ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Aile yılmazlık ölçeğinin diğer değişkenlerle ilişkisine bakıldığında ise, ebeveyn tutum ölçeği demokratik alt boyutu ($r=,302$, $p<.01$) ile pozitif ilişkiliyken, otoriter alt boyutu ($r=-,210$, $p<.01$) ile negatif yönde ilişkili olduğu ve izin verici alt boyutu ($r=-,126$, $p<.05$) ile negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Aile yılmazlık ölçeğinin mücadelelilik-meydan okuma alt boyutunun diğer değişkenlerle ilişkisine bakıldığında, ebeveyn tutum ölçeği demokratik alt boyutu ($r=,239$, $p<.01$) ile pozitif ilişkili, ebeveyn tutum ölçeği otoriter alt boyutu ($r=-,174$, $p<.01$) ile negatif yönde ilişkilidir. Aile yılmazlık ölçeğinin kontrol alt boyutunun diğer değişkenlerle ilişkisi incelendiğinde, ebeveyn tutum ölçeği demokratik alt boyutu ($r=,179$, $p<.01$) ile pozitif ilişkiliyken, ebeveyn tutum ölçeği otoriter alt boyutu ($r=-,155$, $p<.01$) ile negatif ilişkili olduğu saptanmıştır. Aile yılmazlık ölçeğinin yaşama bağlılık alt boyutunun diğer değişkenlerle ilişkisine bakıldığında ise, ebeveyn tutum ölçeği demokratik alt boyutu ($r=,277$, $p<.01$) ile pozitif ilişkili, ebeveyn tutum ölçeği otoriter alt boyutu ($r=-,208$, $p<.01$) ile negatif yönde ilişkilidir. Aile yılmazlık ölçeğinin özyetkinlik alt boyutunun diğer değişkenlerle ilişkisi incelendiğinde, ebeveyn tutum ölçeği demokratik alt boyutu ($r=,361$, $p<.01$) ile pozitif ilişkiliyken, ebeveyn tutum ölçeği otoriter alt boyutu ($r=-,194$, $p<.01$) ile negatif ilişkili, ebeveyn tutum ölçeği izin verici alt boyutu ($r=-,180$, $p<.01$) ile negatif yönde ve ebeveyn tutum ölçeği aşırı koruyucu alt boyutu ile ($r=,128$, $p<.05$) pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Demokratik Ebeveyn Tutumunun Yordanmasına Yönelik Bulgular

Araştırma değişkenlerinden ebeveynlik stresi ve aile dayanıklılığının, annenin demokratik ebeveyn tutumunu yordama gücünü ölçmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Demokratik Ebeveyn Tutumunun Yordanmasına Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulguları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	R^2	$R^2\Delta$	F
Demokratik Tutum	Model 1: -Ebeveynlik Stresi	-,339	-6,247**	.115	.112	39.030**
	Model 2: -Ebeveynlik Stresi	-,300	-5,671**	.179	.174	32.808**
	-Aile Yılmazlığı	,257	4,863**			

Not: * $p<0.05$; ** $p<0.01$.

Tablo 4'te ebeveynlik stres ölçeği ve aile yılmazlık ölçeği puanlarının ebeveyn tutum ölçeği alt ölçeklerinden demokratik ebeveyn tutumunu yordama düzeyi hiyerarşik regresyon analizi ile incelenmiştir.

Analize, ilk basamakta ebeveyn stres ölçeği puanları, ikinci basamakta ise aile yılmazlık ölçeği toplam puanı eklenmiştir. Regresyon varsayımları incelendiğinde modele dâhil olan değişkenler arasındaki ilişkinin her model için anlamlı olmasının yanı sıra VIF değerinin $VIF < 10$ olması nedeniyle çoklu bağlantı probleminin olmadığı ve Durbin Watson değeri 1-3 arasında olduğu için otokorelasyon probleminin olmadığı saptanmıştır. Tüm bu bilgiler regresyon analizi varsayımlarının karşılandığını göstermektedir.

Problem 4, koronavirüs pandemisi sürecinde annelerin ebeveynlik streslerinin ve aile dayanıklılık algılarının, demokratik tutumlarını yordayıp yordamadıklarına yöneliktir. Tablo 3'te görüldüğü üzere bu iki değişken demokratik ebeveyn tutumunu anlamlı düzeyde yordamaktadır. Hiyerarşik regresyon analizinin bulgularına göre, ilk adımda model, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(1,301)=39,039; p<.01$). Buna göre, ebeveynlik stresi, demokratik tutumu anlamlı ve negatif yönde yordamaktadır ($\beta = -.339, p < .01$) Ebeveynlik stresinin, demokratik ebeveyn tutumu puanlarındaki varyansın yaklaşık %12'sini ($R^2 = .115$) açıklamaktadır. İkinci basamakta ise aile yılmazlığı toplam puanı modele dahil edilmiş ve modelin istatistiki olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(2, 300) = 32.808, p < .01$). İkinci modeldeki standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında, bağımsız değişkenlerden, demokratik ebeveyn tutumu puanlarını yordama gücü sırasına göre; ebeveyn stresi ($\beta = -.300, p < .01$) puanlarının negatif yönde, aile yılmazlığı ($\beta = .257, p < .01$) puanlarının ise pozitif yönde anlamlı düzeyde demokratik ebeveyn tutumu puanlarını yordadığı saptanmıştır. Aile yılmazlığı puanlarının varyansa etkisi %6'dır. Ebeveynlik stresi ve aile yılmazlığı puanları, demokratik ebeveyn tutumun %18'sini ($R^2 = .179$) açıklamaktadır.

Özetle; çalışmaya katılan kişilerde, demokratik ebeveyn tutumundaki artışı; azalan ebeveyn stresi ve yüksek aile dayanıklılığı ile anlamlı düzeyde açıklamak mümkündür. Ebeveyn stresinin, demokratik ebeveyn tutumuna olumsuz etkisi aile dayanıklılığı ile kısmen azalmış ve bu iki değişken ebeveyn tutumunu anlamlı düzeyde açıklamıştır.

Sonuç

Araştırmaya katılan annelerin ebeveynlik stresleri, aile dayanıklılık algıları ve çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Sonuçlara göre, araştırmaya katılan annelerde ebeveynlik stres düzeyleri ve aile dayanıklılık algıları, demokratik tutumlarını anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ebeveynlik stresinin, demokratik tutumu olumsuz yönde etkilediği ancak aile dayanıklılığının bu etkiyi kısmen azalttığı sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgulara göre aile dayanıklılığının koruyucu bir rol oynadığı sonucuna varılabilmektedir.

Koronavirüs pandemi sürecinde annelerin aile dayanıklılık algıları ile ebeveynlik stresleri arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Benzer şekilde Zhang ve ark. (2021), yüksek düzeylerde ebeveynlik stresinin, aile dayanıklılığı ile negatif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. COVID-19 sürecinde ebeveynlerin ruh sağlıklarının, aile işlevselliği açısından önem taşıdığı bilinmektedir (Prime ve ark. 2020). Bu süreçte yeterli destek kaynaklarına sahip olunmaması, annelerin ebeveynlik stres düzeylerini arttırarak ve zorluklarla baş etmelerini güçleştirmektedir. Kısıtlanmış yaşam şartları ve artan sorumluluklar anneleri tüketmekte ve kendilerine ait bir alan oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Sosyal izolasyon sürecinin, yaşam doyumunu ve bireylerin iyi oluşunu azalttığı bilinmektedir (Clair ve ark. 2021). Aileyi oluşturan bireylerin dayanıklılıkları, bir sistem olarak tüm ailenin dayanıklılığını etkilemektedir (Patterson, 2002). Yapılan bir çalışmada ebeveynlerin bireysel dayanıklılıkları ve ebeveynlik streslerinin negatif ilişkili olduğunu saptanmıştır (Russell ve ark. 2022). Bu bağlamda, pandemi süresince artan stresörlerin annelerin bireysel dayanıklılık düzeylerini ve böylece bütün olarak ailenin dayanıklılığını da olumsuz etkiliyor olduğu düşünülmektedir. Gayatri ve Irawaty (2022) ebeveynlerin, aileyi dayanıklı kılmada büyük bir rolü olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, ebeveynlik stresinin, aile içi ilişkileri ve ailenin işlevselliğini olumsuz etkileyerek aile dayanıklılığını azaltabileceği vurgulanmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, annelerin deneyimlediği yüksek düzeyde ebeveynlik stresi demokratik çocuk yetiştirme tutumlarıyla negatif yönde ilişkilidir. Pandemi sürecinde yapılan bir çalışma, ebeveynlik stresinin uyumsuz ebeveynlik stilleriyle ilişkili olduğunu ve ebeveynlerin çocuklarına kötü muamelede bulunma ihtimalini arttırdığını göstermiştir (Fonseca ve ark. 2020). Özellikle pandemi sürecinde gelen kısıtlamalarla anne ve çocuklar beraber çok fazla zaman geçirmeye başlamış ve hem annelerin hem çocukların boş zamanlarını geçirebilecekleri ya da ihtiyaçlarını giderebilecekleri park, okul, sinema gibi sosyal ortamlarda vakit geçirmeleri neredeyse imkansızlaşmıştır. Sosyal izolasyon süreciyle beraber anneler bakıcı, büyükanne/baba gibi aile bireylerinden destek alamamışlardır. Yalnızlık, bu süreçte ebeveynlerin stres düzeyini etkileyen önemli bir faktördür (Mikocka-Walus ve ark. 2020). Sosyal izolasyon süreciyle beraber, çocuk istismarı ihtimalinin arttığı bilinmektedir (Rosenthal ve Thompson, 2020). COVID-19 pandemisiyle beraber annelerin sorumlulukları artmış, çocukların uzaktan eğitim süreçleriyle de ilgilenerek adeta öğretmen rolünü de üstlenmişlerdir. Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun (2020), çalışan annelerin izolasyon süreciyle beraber yaşadıkları zorlukları inceledikleri çalışmalarında annelerin ev içi sorumluluklarının üzerine kamusal alandaki sorumluluklarının eklenmesi ve çocuklarının uzaktan eğitim süreciyle ilgilenmeye başlamalarıyla beraber annelik rolünde değişiklikler olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle evden çalışan anneler için hem iş hem de çocuklarının okul sorumluluklarını göğüslemek zorlayıcı olabilmektedir. Koronavirüs pandemisi sürecinde, artan ekonomik sıkıntıların ebeveynlerin stres düzeyini etkilediğini (Kalil ve ark. 2020; Prime ve ark. 2020); bu süreçte iş ve gelir kaybı yaşayan ebeveynlerin fiziksel saldırı davranışlarında artış olabileceğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Lee ve Ward, 2020;

Wong ve ark. 2021). Ekonomik güvensizlik ortamı, ebeveynlerin daha fazla endişe ve stres hissetmesine neden olmuştur. Artan sorumluluklar ve görevlere ek olarak, baş etmelerine yardımcı olacak sosyal ve ekonomik destek kaynaklarının azlığının, annelerin ebeveynlik stres düzeylerini arttırarak çocuğa karşı tutumlarını olumsuz etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, annelerin aile dayanıklılık algıları ile demokratik ebeveyn tutumları pozitif yönde ilişkilidir. Black ve Lobo (2008), dayanıklı ailelerde çocukların tahmin edilebilir ve demokratik bir tutumla disipline edildiğini ve her üyenin birbirine karşılıklı saygılı olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer çalışmada ise uyumlu ve destekleyici aile ortamında ebeveynlerin demokratik tutum benimsedikleri gösterilmiştir (Bamaca-Colbert ve ark. 2018). Bu süreçte geleceğe karşı umutlu ve olumlu bir bakış açısı koruyabilen annelerin, çocuklarının geleceğine dair de olumlu beklentilerinin olacağı düşünülmektedir. Çocuğunun geleceğine dair olumlu beklentisi olan anne, bu doğrultuda kural koyarak, denetleyerek ve disiplin edici davranışlarda bulunarak çocuğunun bu beklentileri karşılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Öte yandan açık ve net iletişim kurulabilen bir aile ortamında, anneler duygularını açıkça yansıtabilir ve çocuklarını da bunun için teşvik edebilirler. Çocuğuna empatik bir şekilde yaklaşan anne, destekleyici bir ortam sağlar. Tutarlı ve açık iletişim kanalları kullanır ve kural koyarken aynı zamanda bu kuralların neden koyduğunu da çocuğa açıklamaktadır. Örnek olarak, iletişim kanallarını doğru kullanan bir annenin, çocuğuna bu dönemde neden maske takması gerektiğini anlaması için yardımcı olacağı düşünülebilmektedir. Bu süreçte gerekli sosyal ve ekonomik destek kaynaklarına sahip annelerin, çocuklarına uyarıcı bir ortam sağlayabileceği öngörülmektedir. Annenin, çocuğuyla ilişkisinde esnek olabilmesi, özellikle COVID-19 sürecinin getirdiği değişimler sonucu, uyum sorunu yaşayan çocuğuna anlayışlı bir tutum sergilemesini sağlayabilmektedir. Aile üyelerinin ihtiyaçlarına ve fikirlerine saygı duyulan bir ortamda, annelerin karar alma ve kural koyma sürecine çocuklarını da dahil edecekleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda, ailelerin dayanıklılığını belirleyen koruyucu faktörlerin, annelerin ebeveynlik tutumlarını şekillendirmedeki rolüne vurgu yapılmaktadır. Bireylerin birbirleriyle uyum içinde olduğu, olumlu iletişim kanallarının kullanıldığı ve birbirlerinin ihtiyaçlarına ve düşüncelerine saygı duyduğu dayanıklı ailelerde, annelerin de demokratik ebeveyn tutumu benimsiyor olduğu söylenmektedir.

Yüksek düzeyde ebeveynlik stresi bildiren annelerin, benimsedikleri ebeveyn tutumunda aile dayanıklılığının rol oynadığı söylenebilmektedir. Ebeveynlik stresi bildirmelerine rağmen, annelerin algıladıkları aile dayanıklılığının yüksek olması çocuklarına olumsuz bir tutum sergilemelerini önlemektedir. Artan sorumluluklar, izolasyon, destek kaynaklarının azalması, ekonomik sıkıntılar gibi karşımıza çıkan risk faktörlerinin artmasıyla, aile bireyleri arasındaki olumlu ilişkileri koruyabilmek adına aile dayanıklılığının koruyucu faktör olarak güçlendirilmesinin önemi karşımıza gelmektedir. Koronavirüs

pandemisi öncesi yapılan bir çalışma, ebeveynlerin stres düzeyleri ve ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkide aile uyumunun aracı rol oynadığını vurgulamıştır (Behnke ve ark. 2008). İzolasyon süreciyle beraber ailelerin evde beraber geçirdikleri zamanın artması, yeni rutinler ve ritüeller oluşturması ve beraber aktiviteler düzenlemeleri aralarındaki uyumu ve birlikteliği arttırmaktadır. Hutchinson ve ark. (2007), beraber geçirilen aile vaktinin, ailelerin stresli durumların üstesinden gelmelerinde yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, pandemi süresince ailelerin belirli günlük rutinleri koruyarak vakit geçirmesi, azalan sosyal etkileşim olanakları da düşünüldüğünde yalnızlık hissini azaltabilir. Ancak, aile bireylerinin beraber geçirdikleri bu süreçten olumlu bir anlam çıkarabilmesi ve olumlu bir bakış açısı koruması önemlidir. Pandemi deneyimine olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmanın, adaptif bir şekilde bu süreçle başa çıkmayı kolaylaştırdığı bilinmektedir (Fuller ve Huseth-Zosel, 2020). Ebeveynlerin, pandemi sürecinde çocuklarıyla ilişkilerinde olumlu yönde bir değişim olduğunu, çocuklarıyla daha çok zaman geçirdiklerini ve bu zamanın artmasını olumlu değerlendirdiklerini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Ares ve ark. 2020). Kalil ve ark. (2020) ise koronavirüs pandemisi sonucu ebeveynlerin stres düzeylerinin arttığını ve umutlarının azaldığını, sonuç olarak ebeveyn çocuk ilişkisinin olumsuz etkilendiğini ve ebeveynlerin, çocuklarında itaatsizlik bildirdiğini ifade etmişlerdir. Yaşanılan olumsuzluklar karşısında, umutlu olmak ve üstesinden gelinebileceğine dair inançlı olmak önemlidir. Bu doğrultuda ebeveynin pozitif bir bakış açısının olmasının, bu süreci çocuklarıyla zaman geçirmek için bir fırsat olarak kabul etmesinin ve olumlu baş etme stratejileri kullanarak pandeminin üstesinden gelmeye çalışmasının yaşadıkları stresli döneme rağmen çocuklarına olumsuz davranmalarını engelleyebileceği savunulmaktadır. Walsh (2020), pandemi deneyiminden anlam yaratmanın bu süreçte gelişebilme ve tekrar ayağa kalkabilme adına önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda annelerin, olumlu bir bakış açısı korumalarının, deneyimlerinden anlam oluşturmalarının, etkili baş etme mekanizmaları kullanmalarının ve destek kaynaklarına ulaşmaya çalışmalarının bu sürece adapte olabilmelerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Aile bireylerinin birbirleriyle uyum içinde olduğu, açık ve net iletişim kanalları kullandığı, fikir alışverişinde bulunduğu ve beraber zaman geçirdiği ailelerde ebeveynler daha yüksek düzeylerde sıcak, tutarlı ve talepkar bir tutum benimsemektedir. Uyum ve birlikteliğin hâkim olduğu bir aile ortamının, koruyucu bir faktör olarak aile üyelerinin bireysel dayanıklılıklarını da destekleyeceği öngörülmektedir. Koronavirüs pandemisinin geri dönüşü olmayan etkileri düşünüldüğünde, Landau (2013)'nin da belirttiği gibi tüm toplumu etkileyen bir travmanın varlığında ailesel, toplumsal ve kültürel bağları desteklemenin ve destek kaynaklarına ulaşımı kolaylaştırmanın travmanın etkilerini azaltmak adına önemi göz ardı edilmemelidir.

Bu araştırma bazı sınırlılıklara sahiptir. Boşanmış kadınlar, araştırmanın örnekleminde az temsil edilmiştir. Bunun dışında örneklemin sosyodemografik özelliklerine bakıldığında, çoğu katılımcının orta ve yüksek arası sosyoekonomik geçmişe ve yüksek eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Demografik özelliklerin dengeli bir şekilde dağılmamış olması bulguların genellenebilirliğini

sınırlamaktadır. Ek olarak, elde edilen veriler 3-6 yaş arası çocuğu olan annelerle sınırlıdır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının öz-bildirim ölçekleri olmasından dolayı katılımcıların taraflı cevap verme ihtimalleri bulunmaktadır. Örnek olarak sosyal istenirlik yanlılığı doğrultusunda katılımcılar, kendilerini ‘iyi’ ebeveyn olarak göstermeye çalışmış olabilirler. Mevcut çalışma kesitsel bir çalışma olup, ileride boylamsal çalışmalara yer verilebilir. Diğer bir sınırlılık ise araştırmanın veri toplama sürecinin pandemi dönemine denk gelmiş olması ve çevrimiçi platformlardan katılımcılara ulaşılmış olmasıdır. Ek olarak, katılımcıların pandemi sürecinden etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Klinisyenlerin, COVID-19 sürecinin hem ebeveynler hem de çocukları üzerinde oluşabilecek olumsuz etkilerini azaltabilmek adına psikoeğitim ve seminerler düzenlemesi önerilmektedir. Elde edilen sonuçlar aile dayanıklılığının koruyucu rolünü gözler önüne sermiş olup, ailelerin aile dayanıklılıklarını arttıracak programların yürütülmesinin önemi görülmüştür. Ebeveynlerin uygun baş etme stratejileri kullanmalarına yardımcı olacak müdahalelerin geliştirilmesi deneyimledikleri stresle baş etmelerine faydalı olacaktır. Kontrol edilemez bir şekilde ilerleyen COVID-19 süresince ebeveynlerin kontrol algılarını korumanın özellikle önemli olduğu düşünülmektedir.

Koronavirüs pandemisi süresince, izolasyon sürecinin aileler üzerine olumsuz etkisi göz önüne alındığında, aileleri sosyal destek kaynaklarına ulaştırmak ve sosyal bağların devamlılığını getirmek adına online destek gruplarının kurulması önerilmektedir. Hem çocuklar hem de ebeveynler için sanal görüşmeler düzenlemenin uyum sürecini kolaylaştıracağı söylenebilmektedir.

Yazar Katkıları: Bu çalışmanın tüm bölümlerinde yazarlar ortak katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Ares, G., Bove, I., Vidal, L., Brunet, G., Fuletti, D., Arroyo, Á. ve Blanc, M. V. (2021). The experience of social distancing for families with children and adolescents during the coronavirus (COVID-19) pandemic in Uruguay: Difficulties and opportunities. *Children and Youth Services Review*, 121. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105906>
- Aydoğan, D. ve Özbay, Y. (2017). Ebeveynlik Stres Ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 24-38.
- Bámaca-Colbert, M. Y., Gonzales-Backen, M., Henry, C. S., Kim, P., Roblyer, M. Z., Plunkett, S. W. ve Sands, T. (2018). Family profiles of cohesion and parenting practices and Latino youth adjustment. *Family Process*, 57(3), 719-736. <https://doi.org/10.1111/famp.12314>
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95. <https://doi.org/10.1177/02724316911111004>

- Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 61-69. <https://doi.org/10.1002/cd.128>
- Behar-Zusman, V., Chavez, J.V. ve Gattamorta, K. (2020). Developing a measure of the impact of COVID-19 social distancing on household conflict and cohesion. *Family Process*, 59 (3), 1045-1059. <https://doi.org/10.1111/famp.12579>
- Behnke, A., MacDermid, S., Coltrane, S., Parke, R., Duffy, S. ve Widaman, K. (2008). Family cohesion in the lives of mexican american and european american parents. *Journal of Marriage and Family*, 70 (4), 1045-1059. <http://www.jstor.org/stable/40056317>
- Benzies, K. ve Mychusiak, R. (2008). Fostering family resiliency: A review of key protective factors. *Child & Family Social Work*, 14, 103-114.
- Black, K.ve Lobo, M. (2008). A conceptual review of family resilience factors. *Journal of Family Nursing*, 14(1):33-55.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. ve Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and howto reduce it: Rapid review of the evidence. *Lancet*, 395(10227), 912–920. [https://doi.org/10.1016/S01406736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S01406736(20)30460-8)
- Calvano, C., Engelke, L., Di Bella, J., Kindermann, J., Renneberg, B. ve Winter, S. M. (2021). Families in the COVID-19 pandemic: Parental stress, parent mental health and the occurrence of adverse childhood experiences-results of a representative survey in Germany. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1(13).<https://doi.org/10.1007/s00787-021-01739-0>
- Chung, G., Lanier, P. Ve Wong, P. Y. J. (2020). Mediating effects of parental stress on harsh parenting and parent- child relationship during coronavirus (COVID-19) pandemic in Singapore. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200-1>
- Clair, R., Gordon, M., Kroon, M. ve Reilly, C.(2021). The effects of social isolation on well-being and life satisfaction during pandemic. *Humanities and Social Sciences Communucations*, 8 (28). <https://doi.org/10.1057/s41599021-007103>
- Connell, C. M., ve Strambler, M. J. (2021). Experiences with COVID-19 stressors and parents' use of neglectful, harsh, and positive parenting practices in the Northeastern United States. *Child Maltreatment*, 26 (3), 255-266. <https://doi.org/10.1177/10775595211006465>
- Crnic, K., ve Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting. İçinde M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Practical issues in parenting* (ss. 243-267). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Crnic, K. A., Gaze, C. ve Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14, 117–132.
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology – Science and Practice*, 5, 314-332.
- Dornbusch, S., Ritter, P., Leiderman, P., Roberts, D. ve Fraleigh, M. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development*, 58 (5), 1244-1257. [10.2307/1130618](https://doi.org/10.2307/1130618)

- Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L. ve Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: A narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14, 1-11.
- Fonseca, A., Moreira, H. ve Canavarro, M. C. (2020). Uncovering the links between parenting stress and parenting styles: The role of psychological flexibility within parenting and global psychological flexibility. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 59-67.
- Fuller, H. R. ve Huseth-Zosel, A. (2021). Lessons in resilience: Initial coping among older adults during the COVID-19 pandemic. *The Gerontologist*, 61(1), 114-125. <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa170>
- Gayatri, M., ve Irawaty, D. K. (2021). Family resilience during COVID-19 pandemic: A literature review. *The Family Journal*.
- Glynn, L. M., Davis, E. P., Luby, J. L., Baram, T. Z., ve Sandman, C. A. (2021). A predictable home environment may protect child mental health during the COVID-19 pandemic. *Neurobiology of Stress*, 14.
- Gómez, A. (2021). Associations between family resilience and health outcomes among kinship caregivers and their children. *Children and Youth Services Review*, 127. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2021.106103>
- Griffith, A.K. (2020). Parental burnout and child maltreatment during the COVID-19 pandemic. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-020001722>
- Hawley D. R. ve DeHaan, L. (1996). Toward a definition of family resilience: Integrating life span and family perspectives. *Family Process*, 35(3), 283-298. 10.1111/j.1545-5300.1996.00283.
- Hiraoka, D., ve Tomoda, A. (2020). Relationship between parenting stress and school closures due to the COVID-19 pandemic. *Sychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(9), 497-498.
- Hutchinson, S. L., Afifi, T. ve Krause, S. (2007). The family that plays together fares better. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46,3-4, 21-48.
- Johnson, M. S., Skjerdingsstad, N., Ebrahimi, O. V., Hoffart, A., ve Johnson, S. U. (2021). Parenting in a Pandemic: Parental stress, anxiety and depression among parents during the government-initiated physical distancing measures following the first wave of COVID-19. *Stress and Health*, 116. <https://doi.org/10.1002/smi.3120>
- Kalil, A., Mayer, S. ve Shah, R. (2020). Impact of the COVID-19 crisis on family dynamics in economically vulnerable households. University of Chicago, Becker Friedman Institute for Economics Working Paper, (2020-139).
- Kaner, S. ve Bayraklı, H. (2010). Aile Yılmazlık Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(2), 47-62.
- Karasar, N. (2004). Bilimsel araştırma yöntemleri (13. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., ve Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families. *Child Development*, 62(5), 1049–1065. <https://doi.org/10.2307/1131151>
- Landau, J. L. (2013). Family and community resilience relative to the experience of mass trauma: Connectedness to family and culture of origin as the core components of healing. Becvar D. (eds) *Handbook of Family Resilience* içinde (ss. 459-480). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-46143917-210>
- Lee, S. J. ve Ward, K. P., (2020). Stress and parenting during the coronavirus pandemic. Ann Arbor, MI: University of Michigan Parenting in Context ResearchLab.
- Loades, M. E., Chatburn, E., Higson-Sweeney, N., Reynolds, S., Shafran, R., Brigden, A., Linney, C., McManus, M. N., Borwick, C., ve Crawley, E. (2020). Rapid systematic review: The impact of social isolation and loneliness on the mental health of children and adolescents in the context of COVID-19. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 59(11), 1218–1239. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.05.009>
- Mikocka-Walus, A., Stokes, M., Evans, S., Olive, L. ve Westrupp, E. (2021). Finding the power within and without: How can we strengthen resilience against symptoms of stress, anxiety, and depression in Australian parents during the COVID-19 pandemic?. *Journal of Psychosomatic Research*. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2021.110433>
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). *Parenting Matters: Supporting Parents of Children Ages 0-8*. (ss. 79). Washington, DC: The National Academies Press. 10.17226/21868.
- Oh, S. ve Chang, S. (2014). Concept analysis: Family resilience. *Open Journal of Nursing*, 4, 980-990. [10.4236/ojn.2014.413105](https://doi.org/10.4236/ojn.2014.413105).
- Patterson, J. M. (2002). Understanding family resilience. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 233-246.
- Prime, H., Wade, M. ve Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *The American Psychologist*, 75(5), 631-643. <https://doi.org/10.1037/amp0000660>
- Rosenthal, C. M., ve Thompson, L. A. (2020). Child abuse awareness month during the coronavirus disease 2019 pandemic. *JAMA Pediatrics*, 174(8), 812-812.
- Silva, I. C. P., Cunha, K. C., Ramos, E. M. L. S., Pontes, F. A. R. ve Silva, S. S. C. (2021). Family resilience and parenting stress in poor families. *Estudos de Psicologia (Campinas)*, 38. <https://doi.org/10.1590/19820275202138e190116>
- Simon, J. B., Murphy, J. J. ve Smith, S. M. (2005). Understanding and fostering family resilience. *The Family Journal*, 13(4), 427-436.
- Stormshak, E. A., Bierman, K. L., McMahon, R. J. ve Lengua, L. J. (2000). Parenting practices and child disruptive behavior problems in early elementary school. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(1), 17-29.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). Türkiye'deki Güncel Durum. <https://COVID19.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2021).

- Walsh, F. (2002). A family resilience framework: Innovative practice applications. *Family Relations*, 51(2), 130-137.
- Walsh, F. (2020). Loss and resilience in the time of COVID-19: Meaning making, hope, and transcendence. *Family Process*, 59(3), 898-911.
- Wu, Q. ve Xu, Y. (2020). Parenting stress and risk of child maltreatment during the COVID-19 pandemic: A family stress theory-informed perspective. *Developmental Child Welfare*, 2(3), 180–196. <https://doi.org/10.1177/2516103220967937>
- Zabcı, N. ve Karadeniz, G. (2021). Koronavirüs pandemisinde annenin ruhsal süreçlerinin çocuklarda görülen belirtilere yansımaları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13 (1), 12-26. 10.18863/pgy.852022
- Zhang, S., Hong, J. S., Garthe, R. C., Espelage, D. L. ve Schacter, H. L. (2021). Parental stress and adolescent bullying perpetration and victimization: The mediating role of adolescent anxiety and family resilience. *Journal of Affective Disorders*, 290, 284- 291. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.04.023>.